

Jedna zdravstvena knjižica o puerikulturi tiskana u Rijeci 1883. godine

---

Juretić, Miro; Škrobonja, Ante

Source / Izvornik: **Medicina, 1987, 23, 35 - 37**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:184:169420>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

PROMOTORI TALASOTERAPIJE U HRVATSKOM PRIMORJU

PROMOTERS OF THALASSOTHERAPY IN THE CROATIAN LITTORAL

Ante Škrobonja, Karmen Krpan-Sesar

Dom zdravlja Rijeka

PREGLED

Glavne riječi: povijest medicine; talasoterapija; Hrvatska

Sažetak: Rad je svojevrsan bibliografski pokušaj predstavljanja promotora talasoterapije u Hrvatskom primorju.

U prvom dijelu je dat kratak opis razvoja turizma na Kvarneru od sredine 19. stoljeća do prve polovice 20. Izuzetno povoljni klimatski uvjeti i blizina srednjoevropskih centara bili su presudni za dolazak prvih turista, i to u prvom redu iz zdravstvenih razloga. Jasno je stoga da su upravo liječnici odigrali značajnu ulogu u preobrazbi malih ribarskih mjesta u poznata talasoterapijska središta.

Obraden bibliografski materijal je prikazan kroz: publikacije u stručnim časopisima, priručnicima, popularnom propagandnom materijalu, knjigama i studijama o pojedinim mjestima.

Općenito o Hrvatskom primorju pisali su: E. Ludwig, M. Petrović, J. Strander, B. Trnski, J. Galax, K. Otto. O pojedinim mjestima pisali su: Crikvenica – J. Frischauf, S. Boleman, F. Hasper, R. Joković; Kraljevica – F. Grodecki, M. Kosić; Lošinj – K. Clar, A. Haračić, S. Veth; Lovran – E. Seis, A. Eder; Opatija – T. Billoth, J. Kohn, J. Glax, L. Fischer, G. Fodor, A. Schwarz, F. Tripold, S. Kálaman, J. Swajzer, J. Modrić, P. Radić – Rijeka – A. F. Giacich, A. Grosich, P. Salcher; Rab – L. Schroeter; Krk – O. Brovet; Baška – Z. Čermakova.

Istraživanje nije završeno. Predstoji daljnja obrada i kompletna prezentacija.

Prispjelo: 22. travnja 1991.

Prihvaćeno za tisak: 10. srpnja 1991.

REVIEW

Key words: the history of medicine; thalassotherapy; Croatia

Summary: This work is a bibliographical attempt to represent the promoters of thalassotherapy in the Croatian littoral.

In the first part a short description of the development of tourism in Kvarner from the middle of the 19th century to the first half of the 20th century was given. Extremely favourable climatic conditions and a nearness of the Central European centres favourable climatic were the main reasons for the arrival of the first tourists primarily due to the health reasons.

Therefore it is comprehensible physicians played a significant role in the transformation of the small fisherman's places into notable thalassotherapeutic centres.

The elaborated bibliographical materials are demonstrated from publications in professional journals, hand-books, popular advertising articles, books and studies about particular places.

The general texts about Croatian littoral were written by: E. Ludwig, M. Petrović, J. Strander, B. Trnski, J. Glax, K. Otto. Particular places were describes by: Crikvenica – J. Frischauf, S. Boleman, F. Hasper, R. Joković; Kraljevica – F. Grodecki, M. Kosić; Lošinj – K. Clar, B. Gelčić, A. Haračić, S. Veth; Lovran – E. Seis, A. Eder; Opatija – T. Billoth, J. Kohn, J. Glax, L. Fischer, G. Fodor, A. Schwarz, F. Tripold, S. Kálaman, J. Swajzer, J. Modrić, P. Radić; Rijeka – A. F. Giacich, A. Grosich, P. Salcher; Rab – L. Schroeter; Krk – O. Brovet – Baška – Z. Čermakova.

The research has not finished yet. A further elaboration and more complete presentation has to be done.

Received: April 22, 1991.

Accepted for publication: September 10, 1991.

UVOD

Izuzetno povoljni klimatski uvjeti, blizina srednjoevropskim centrima i dobre prometne veze zasigurno su bili presudni činitelji u opredjeljivanju prvih turista koji su iz zdravstvenih razloga krajem 19. stoljeća počeli dolaziti u

Dr. Ante Škrobonja, doktor sveukupne medicine, magistar medicinskih znanosti, specijalist medicine rada u »Domu zdravlja« Rijeka, znanstveni asistent Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

Dr. Karmen Krpan Sesar, doktor sveukupne medicine, liječnik u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Hrvatsko primorje. Osim Rijeke, u to vrijeme već razvijenog lučkog i industrijskog grada i nekolicine manjih gradova (Bakar, Senj) koji u to vrijeme sve više gube na gospodarskom planu, ostalo su bili manji gradići ili ribarska naselja.

Turizam u svom ishodištu ima zdravstvene razloge i u početku je ekskluzivna privilegija imućnijih slojeva. Nešto kasnije to postaje moda, opet privilegiranih, a puno kasnije turizam poprima masovniji karakter kako radi povećanja općeg materijalnog stanja, tako i radi sazrijevanja svijesti o korisnosti liječenja prirodnim sredstvima. Ima li se to u vidu, jasno je da će u gradnji prvih hotela i vila za liječenje i odmor odigrati presudnu ulogu najpovoljnije lokacije, neovisno o blizini urbanih sredina. Tako će se npr. Opatija, najekskluzivnije lječilište, razviti na praktički nenastanjenom području neovisno o starim gradićima Voloskom i Lovranu. Crikvenica, odnosno njen hotel prvijenac »Therapia«, bit će podignut u blizini starog ribarskog naselja, daleko od drevnog vinodolskog središta Novog. Uz stare gradske jezgre razvijat će se turizam u Lovranu i na otocima Krku, Lošinj i Rabu, ali isključivo van gradskih zidina. Sličnih pokušaja biće nešto kasnije u Bakru, Kraljevici, Senju, pa čak i u Rijeci, ali bez većeg uspjeha. Lako je dalje zaključiti da će u promociji balneološkog turizma na Kvarneru značajnu ulogu odigrati upravo liječnici i prirodnoznanstvenici. Podjednako značajnu ulogu odigrali su domaći liječnici kao i došljaci iz srednjeeuropskih centara Austrije, Mađarske i Češke od kojih su mnogi, oduševljeni upravo prirodnim uvjetima, tu ostali trajno.

IZVORI I METODE ISTRAŽIVANJA

Cilj koji smo si u ovom prikazu postavili svojevrsan je pokušaj davanja priloga bibliografskom projektu u

Sl. 1. Kupači u Crikvenici
Fig. 1. Bathers in Crikvenica

kome bi bili prikazani i primjerno ocijenjeni liječnici i drugi kulturni i javni djelatnici zaslužni kao promotori zdravstvenog turizma najprije u Hrvatskom primorju, a zatim i dalje. Za ovu prigodu pregledali smo Hrvatsku medicinsku bibliografiju¹ koja je ujedno poslužila kao temeljni orijentir u sistematizaciji. Poslužile su nam također monografije i prigodne publikacije,²⁻⁵ prilozi u Općoj i Medicinskoj enciklopediji JLZ te mnogobrojni članci u stručnoj periodici.

Radi preglednosti i praktične primjene autore ćemo kratko predstavljati prema lokalitetima za koje su pretežno vezani, a one koji su pisali općenito o klimatoterapiji navest ćemo u uvodnom dijelu.

Opći prikaz Hrvatskog primorja i talasoterapije

BOGOSLAV TRNSKI (1957–1916.) dugogodišnji je gradski fizik u Bakru. Spominjemo ga radi rasprave »O morskome zraku i morskoj kupelji«⁶ iz 1885. To je jedno od naših najstarijih medicinskih djela koje govori o talasoterapiji uz poseban osvrt na prilike jadranskog područja. Djelo je izazvalo značajnu pozornost tadašnjeg tiska, a prevedeno je i na njemački.

MITA PETROVIĆ (1848–1891.), profesor prirodnih znanosti i matematike u Somboru oduševljen Hrvatskim primorjem 1888. objavljuje knjigu »Slike iz Hrvatskog primorja. Kažiput za putovanje u primorje zdravim i bolesnima.«⁷ U njoj daje i vrlo korisne upute o talasoterapiji.

JOSEF STRANDER – austrijski liječnik koji od 1907. do 1908. objavljuje u Grazu tri knjige u kojima predstavlja kupališna i klimatska lječilišta na Jadranu.¹

Crikvenica

Za početak zdravstvenog turizma u Crikvenici uzima se 1888. godina kada je izgrađeno prvo kupalište mada bi stvarni počeci mogli biti i raniji.⁵ Iz niza zaslužnih izdvojiti ćemo jednog prirodnoznanstvenika i tri liječnika.

JOHANNES FRISCHAUR (1837–1924.) nedvojbeno je najznačajnija ličnost u otkrivanju i afirmiranju Crikvenice. Izuzetan prirodnoznanstvenik, alpinist, geograf, matematičar, sveučilišni profesor u Grazu, 1873. proučava u Vinodolu klimatske prilike i dolazi do vrlo značajnih saznanja. U nizu popularnih i znanstvenih članaka pod naslovom »Iz hrvatske rivijere« upozna je širu javnost s ljepotama jadranske obale zalažući se za razvoj kupališnih i klimatskih lječilišta. Za Crikvenicu je posebno vezan pa u njoj često ljetuje, a 1891. izdaje prvi turistički vodič⁸ u kome predstavlja Crikvenicu i okolna mjesta Selce i Novi u najboljem svjetlu.

FRANJO HASPER, radeći kao općinski liječnik u Crikvenici publicirao je 1895. na njemačkom jeziku knjigu o Crikvenici kao turističkom balneološkom mjestu.⁹

STEFAN BOLEMAN – ugarski dvorski savjetnik i član Zemaljskog vijeća objavljuje 1896. raspravu o ugarskim primorskim prirodnim lječilištima, pa kako je Crikvenica u to doba posebno zanimljiva Mađarima, Boleman posvećuje posebno poglavlje upravo razvoju Crikvenice kao kupališnom mjestu.

MARKO JOKOVIĆ (1871–1938.) neko vrijeme službuje kao kotarski liječnik u Crikvenici. Uz njegovo ime vezan je prvi ilustrirani vodič za Crikvenicu na hrvatskom jeziku koji će od 1906. do prvog svjetskog rata doživjeti još sedam izdanja. Preveden je na njemački, mađarski i češki.¹⁰ U stručnoj literaturi toga doba o Crikvenici su pisali još: CHYZER, HORVAT, MARKOWSKY, POPOVIĆ, WEIS, MAYERBACH i drugi.¹

Kraljevica

FRANJO GRODECKI kao mjesni liječnik uočava potencijalne mogućnosti razvoja Kraljevice u morsko lječilište pa se u tom smislu i zalaže u monografiji koja izlazi iz tiska 1893. u Sušaku.¹¹

MIJO KOSIĆ (1870–1962.) djeluje godinama kao općinski liječnik u Kraljevici. U djelu »Kraljevica (Porto-Re)«¹² ukazuje na medicinsko značenje kupanja u moru. Djelo je imalo velik odjek i u stručnoj literaturi.¹

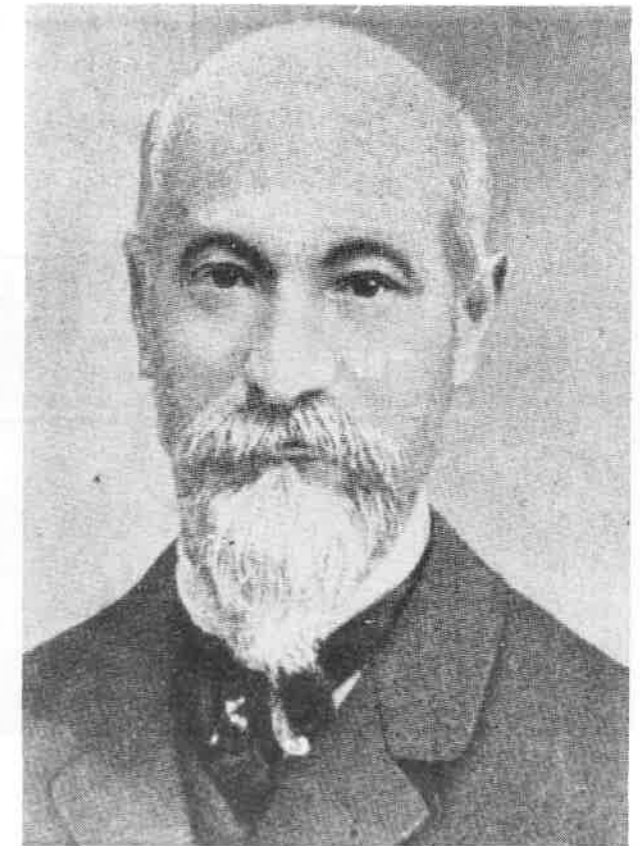
Početak stoljeća u Kraljevicu se doselio njemački poduzetnik vitez Filip OLSCHBAUER. Najprije je uređio plažu u Oštrome, a 1904. otvara i hotel s namjerom da preraste u lječilište. Međutim, dolazi do sukoba a zatim i sudskog spora s dioničarima vlasnicima brodograđilišta poradi velike buke koja ometa goste i bolesnike.¹³

Lošinj

CONRAD CLAR (1844–1904.) poznati je austrijski balneolog i vrstan poznavalac naših primorskih mjesta. U mnogim svojim radovima opisivao je i posebno isticao Lošinj te je zato nedvojbeno svrstan među najzaslužnije za afirmaciju Lošinja kao klimatskog lječilišta.¹

EUGEN GELČIĆ (1854–1915.) službujući u Malom Lošinj kao ravnatelj Pomorske škole objavio je 1888. opis otoka Lošinja uz poseban osvrt na klimatske faktore.^{1,4}

AMBROZ HARAČIĆ je rođen u Lošinj 1855. Bio je i profesor na tamošnjoj nautičkoj školi. Pišući 1905. o klimi Lošinja te još nekoliko djela o rodnom otoku dao je

Sl. 2. Johannes Frischauf
Fig. 2.

veliki doprinos popularizaciji Lošinja kao klimatskog lječilišta.¹⁴

O Lošinj su još pisali VETX i GLAX u sklopu svojih općih prikaza. Posebno hvale vrijedan doprinos popularizaciji Lošinja i otoka Suska, vezano za osnivača hrvatske pedijatrije Ernesta MAYERHORERA, koji je liječničku karijeru započeo tijekom I. svjetskog rata upravo u Lošinj.¹⁵

Opatija

Opatija je nedvojbeno naš najekskluzivniji turistički centar. U drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća to je svojevrsan balneološki simbol ne samo ovog kraja, već i znatno šire. Počelo je 1844. kada je riječki patricij I. Scarpa kupio veći kompleks nenastanjenog terena, tu sagradio luksuznu vilu »Anggiolinu« te oko nje započeo saditi egzotično raslinje iz kojeg će nastati čuveni opatijski park. Značajnu su ulogu dalju odigrale »Južne željeznice« gradnjom željezničkog ogranka do Rijeke, a zatim otkupom velikog terena na kojem uskoro počinje gradnja hotela, vila i sličnih zdravstveno-turističkih objekata. Tijekom narednih tridesetak godina Opatija postaje naselje s više od 4.000 stanovnika.² Danas može zvučiti nevjerojatno koliko je velikih imena dolazilo u Opatiju, od okrunjenih glava i najbogatijih industrijalaca do vrhunskih umjetnika i znanstvenika. Isto tako bi bilo teško nabrojiti sve liječnike koji su boravili, djelovali ili na bilo koji drugi način pridonijeli njezinoj popularizaciji. Zato ćemo ovoga puta navesti samo one najznačajnije i uputiti na uvodne citirane izvore za kompletniju bibliografiju. Ideja da se

Sl. 5. Volosko
Fig. 5.

Sl. 6. Theodor Billroth
Fig. 6.

doprinos je dao i pri organizaciji IV. međunarodnog kongresa za talasoterapiju koji je održan u Opatiji od 28. do 30. rujna 1908.¹⁹

Od ostalih liječnika koji su radeći u Opatiji dali svoj doprinos njenoj afirmaciji vrijedni hvale su: JULIUS KOHN koji je 1906. objavio knjigu o Opatiji s posvetom profesoru Glaxu. LUDVIG FISCHER napisao je 1900. turistički vodič za Rijeku i Opatiju. GEZA FODOR, kupališni liječnik, napisao je dvije rasprave o terapijskoj peroralnoj primjeni morske vode.^{20, 21}

WATROSLAV SCHWARZ sudjeluje s Glaxom u pisanju članaka o Opatiji, a FRANZ TRIPOLD raspravlja 1904. o ljetnoj klimi u Opatiji i njenim terapijskim indikacijama. SZAGO KÁLMAN kao pedijatar bavi se talasoterapijom dječjih kataralnih oboljenja i vodi privatni sanatorij za djecu.

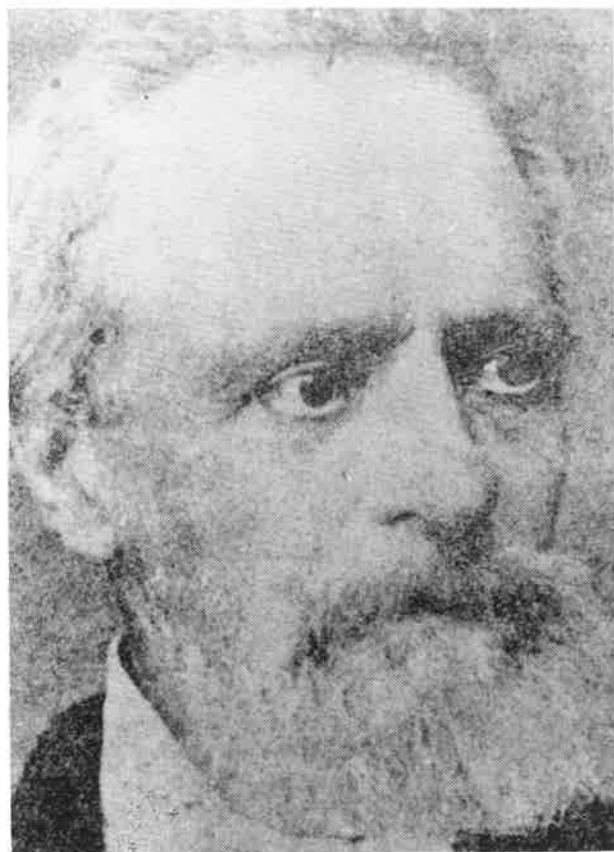
Od liječnika koji su povremeno navraćali u Opatiju i zatim o njoj pisali, zanimljiv nam je JAKOB SZWAJZER liječnik iz Varšave koji je među prvima objavio osvrt na Opatiju 1888, i to na poljskom jeziku.²²

Od književnika i putopisaca o Opatiji su pisali JOSIP MODRIĆ²³ i PETAR RADIĆ.²⁴

Rijeka

Mada Rijeka nije nikad pretendirala da postane i lječilište, vrijedi spomenuti bar neke od njenih liječnika i znanstvenika koji su pišući o klimi i talasoterapiji dali svoj doprinos razvoju zdravstvenog turizma ove regije. Ranije je spomenut A. F. GIACICH, inače rođen u Lovranu. Liburnijska mu je rivijera i tako bila poznata i prirasla srcu.

ANTONIO GROSICH, proslavljeni kirurg, vjerovatno pod utjecajem prijatelja Teodora Billotha 1885. piše o značaju talasoterapije i klimatskim faktorima što će

Sl. 7. Antono Felice Giacich
Fig. 8.

se na određen način reflektirati 1902. u izvještaju o zdravstvenim prilikama u Rijeci.¹

KARL OTTO, bolnički liječnik i docent na Nautičkoj akademiji u Rijeci, objavio je 1894. raspravu »Fiziološko i terapijsko utjecanje morskoga zraka na naš organizam s posebnim osvrtom na naše Primorje«.²⁵

PETAR SALCHER, također profesor na Nautičkoj akademiji u Rijeci, objavio je zanimljiv rad o klimi Rijeke i Opatije.²⁶

Ostala mjesta

Teško bi bilo nabrojiti sve pregaoce koji su svojim radom doprinijeli i zaslužni za razvoj zdravstvenog turizma u ostalim primorskim mjestima. Zato ćemo spomenuti samo neke. Vezano za Lovran to su: EDVARD SAIS,²⁷ za Rab je zaslužan ALBIN SCHROETER.³ Na otoku Krku turizam se razvija nešto kasnije, a vodeći promotori su i tu liječnici OTMAR BROVET²⁹ i ZDENKA ČERMAKOVA.³⁰

ZAKLJUČAK

Ovaj pregled može djelovati impresivno brojem liječnika i drugih javnih i kulturnih radnika promotora zdravstvenog turizma u Hrvatskom primorju, iako smo svjesni da su neka imena izostala. Stoga nalazimo da istraživanje nije završeno te da ga treba nastaviti kako o pojedinim mjestima, tako i o pojedinim ličnostima koje nedvojbeno zaslužuju cjelovitiju prezentaciju i primjernu evaluaciju.

Sl. 8. Edvard Seis: Lovran – ljetne i zimske toplice
Fig. 8. Edvard Seis: Lovran – summer and winter spa

LITERATURA

1. Grmek M D. Hrvatska medicinska bibliografija. II. Zagreb: JAZU, 1970.
2. Antić V. Liječnici u Istri, Rijeci i Hrvatskom primorju kao pioniri zdravstvenog turizma. Acta Hist Med Pharm Vet 1968; 1-2:69-75.
3. Jurdana S. Razvoj zdravstvenog turizma na Kvarnerskoj rivijeri. Zbornik radova saveza fizioterapeuta i radnih terapeuta Jugoslavije. Opatija 1973:173-8.
4. Jurdana S, Uremović V. Ličnosti koje su utjecale na razvoj Crikvenice u zdravstvenom smjeru. Acta Hist Med Pharm Vet 1968; 1-2:77-80.
5. Staničić I. Rab, monografija. Španjol R ur. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1979:19-21.
6. Trnski B. O morskome zraku i morskih kupeljih. Zagreb: Tiskara Narodnih novina, 1885.
7. Petrović M. Slike iz hrvatskog primorja. Kažiput za putovanje u primorje zdravima i bolesnima. Novi Sad: Štamparija A. Pejevića, 1888.
8. Frischauf J. Klimatischer Curort und Seebad Crikvenica. Graz: Leuschner und Lubensky. K. - Univ. - Buchhandlung, K. k. Universität - Buchdruckerei Styria, 1891.
9. Hasper F. Crikvenica, Seebad und klimatischer Kurort. Budapest: Isidor Wiener, 1894.
10. Joković R. Crikvenica. Morsko kupalište i klimatsko lječilište. Zagreb: Svjetlotiskarski zavod r. Mosinger, 1906.
11. Grodecki F. Porto-Rè (Kraljevica). Seebad und klimatische Station. Betrachtung über die See, Seeluft und Seebäder. Sušak: Künstendlädischen Buchdruckerei, 1893.

12. Kosić M. Kraljevica (Porto-Rè). Agram: Actienhochdruckerei, 1906.
13. Klen D. Kraljevica na početku stoljeća – kupalište ili brodogradilište. Acta Fac med Flumin 1990; 15:103-5.
14. Haračić A. L' Isola di Lussin. Il suo clima e la vegetazione. Lussinpiccolo: Ed. la direzione dell' I. R. Scupla Nautica, 1905.
15. Vukelić B. The evolution of thalassotherapy in Veli Lošinj. Acta Fac med Flumin 1990; 97-9.
16. Billroth T. Briefe von Theodor Billroth. Hannover und Leipzig: Hahnsche Buchhandlung, 1895.
17. Plavšić Č. Theodor Billroth i Opatija. U: Krmoptić, F. ur Zbornik radova 26. sastanka Naučnog društva za historiju zdravstvene kulture Jugoslavije. Rijeka, 1978.
18. Grmek M D. Billroth Theodor. Medicinska enciklopedija J L Z 1958; 1:59-60.
19. Glax J. Ueber die therapeutische Bedeutung der Seebäder an der Küstedeer Adria. Bericht über den IV. österreichischen Balneologen-Kongress in Abbazia. Wien: Im Verlage des zentralverbandes der Balneologen Oestreichs, 1905.
20. Fodor G. Ueber den ineren Gebrauch des Meerwassers. Wien, 1904.
21. Fodor G. Die interne Anwendung des Meerwassers. Abbazia: V. Tomićić i dr. 1906.

22. Szvajzer J. Abbazia jako stacya klimatyczna i kapielowo-morska. Warszawa: Czionkami Maryi Ziemkiwiecz, 1888.
23. Modrich G. Abbazia. Stazion climatica – bagni di mare alpinismo. Una colonia di civiltà. Milano: Tipografia degli operai, 1891.
24. Radics P. Abbazia. Wien: Verlag W. Braumüller, 1884.
25. Otto K. Fiziološko i terapijsko utjecanje morskoga zraka na naš organizam s osobitim osvrtom na naše Primorje. Rijeka: Štamparija Chiuzzelinova i dr., 1894.
26. Salcher, P. Das Klima von Fiume-Abbazia nach meteorologischen Beobachtungen. Fiume: Tipo-Litographische Austalt des E. Mohovich, 1884.
27. Seis E. Der Sommer und Winterkurort Lovrana an der oesterreichischen Riviera und dessen Umgebung. Abbazia: Verlag F J Schmit. «Unione tipografica Fiumana in Fiume», 1906.
28. Deželić M. Liječnik dr Albin Eder i njegov doprinos razvoju zdravstva u Istri u razdoblju od godine 1892. do 1916. Medicina 1986, 22:115-121.
29. Grubišić N. Dr. Otmar Brovet. U: Zdravstvo otoka Krka. Krčki zbornik, sv. 19. Krk, 1989:253-254.
30. Juranić F. Dr. Zdenka Čermakova. U: Zdravstvo otoka Krka, Krčki zbornik, sv. 19. 1989:255-256.